

«Ýurduň baýlygyny gelmişeklere paýlamak» – Abdylhamydyň modeli

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

"Ýurduň baýlygyny gelmişeklere paýlamak" – Abdylhamydyň modeli
"ÜLKE KAYNAKLARINI YABANCILARA TESLIM ETMEK" ABDULHAMIT MODELİ

II. Abdülhamit, demiryolları, madenler, bankalar, belediye hizmetleri (su, havagazı, elektrik, telefon, tramvay, tünel vb.) sanayi kurumları, limanlar, tütün, hatta en temel vergileri, imtiyazlı yabancı şirketlere teslim etti

AKP iktidarı 18 yıldır satıyor; Sümerbank'tan Etibank'a, PETKİM'den TÜPRAŞ'a, SEKA'dan şeker fabrikalarına kadar onlarca KİT, "babalar gibi" satıldı. Son olarak geçtiğimiz hafta Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Katar Emiri El Sani arasında imzalanan 10 maddelik anlaşma ile Borsa İstanbul'un yüzde 10'luk hissesi Katar'a satıldı.

Ülke kaynaklarınının yabancılara satışı, 19. yüzyılda borcu borçla kapatmaya çalışan Osmanlı'dan kalan kötü bir alışkanlık. Örneğin II. Abdülhamit, limanlardan demiryollarına, madenlerden su kaynaklarına kadar her şeyi yabancılara teslim etmişti.

Görülen o ki AKP iktidarı, bu II. Abdülhamit modelini örnek alıyor.

■ DEVLET İÇİNDE DEVLET: DUYUN-U UMUMİYE

Meşrutiyet yıllarında Türk Yurdu dergisine yazılar yazan Parvus Efendi'nin ifadesiyle, "Türkiye'nin mali tutsaklığı Kırım Savaşı'ndan başlamıştır." (Parvus Efendi, Türkiye'nin Mali Tutsaklığı, s. 29). Osmanlı Devleti ilk kez Kırım Savaşı'nda, 1854'te dış borç aldı. Ancak Osmanlı'nın borç sözleşmeleri, öteki devletlerin borç sözleşmelerine göre çok

ağırdı. Öyle ki Osmanlı'nın Galata Bankerlerine ve Avrupa bankalarına ödediği faiz oranı yüzde 15-20'den aşağı değildi. Durum böyle olunca borcu borçla kapatmak gerekti. Zamanla iş, para verenin ileri süreceği her koşulu kabullenmeye kadar vardı. Batılı sermayedarlar, tehdit ve rüşvetle Osmanlı devlet adamlarını borçlanmaya zorladılar. Borçlanmaya karşı çıkan maliye nazırları Batı'nın baskısıyla görevden alındı. 1865-1875 arasında sadece Osmanlı'ya borç vermek amacıyla İstanbul'da çok sayıda yabancı kredi kurumu kuruldu. (Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, Birinci Kitap, s. 124,125).

Osmanlı 1854-1914 arasında tam 42 dış borç anlaşması yaptı. Bu anlaşmaların 13'ü II. Abdülhamit döneminde yapıldı. Üstelik alınan borçlar üretime yönelik olarak kullanılmadı. Devlet, 1854-1874 arasında Avrupa'dan 5.297.676.500 frank dış borç aldı, ancak bu paradan banka ve komisyon ücretleri düşüldüncce devletin elinde ancak 3.012.884.714 frank geçti. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne yaklaşık 2.500.000.000 frank havadan borç yüklendi. (Parvus Efendi, s. 34). 1874-1875 bütçesinde devletin geliri 25 milyon, dış borcu 13 milyon olarak açıklandı. Devletin batması an meselesiydi.

Osmanlı, Galata Bankerlerine, bazı bankalara ve Avrupalı ülkelere borçlanmıştı. Devlet, 1875'te, bir süre borç faizlerinin ancak yarısını ödeyebileceğini açıkladı. 1875 başında Galata'da 50 franktan işlem gören Türk hisseleri, ağustos ortalarında 43'e düştü. (Orhan Koloğlu, Abdülhamit Gerçeği, s. 109). 1876'da devlet iflas etti.

II. Abdülhamit padişah olunca, 1879'da Galata Bankerleriyle ve Osmanlı Bankası'yla bir anlaşmaya vardı. Bu anlaşmaya göre devlet bazı gelirlerini, alacaklıların yönetimine bıraktı. 1881'de Batılı alacaklı ülkelerle de benzer bir anlaşma yapıldı. "Muharrem Kararnamesi" diye bilenen bu anlaşma ile devlet içinde devlet durumundaki Duyun-u Umumiye kuruldu. Tuz ve tütün tekelleri, pul, müskirat, balık resimleri, bazı illerin ipek öşürleri ve bazı başka vergiler Duyun-u Umumiye'ye bırakıldı. İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya gibi alacaklı ülkeler ile Osmanlı Bankası temsilcilerinden ve Osmanlı yetkililerinden bir Duyun-u

Umumiye Meclisi kuruldu. Meclisin görevi borçlara karşılık gösterilen vergi gelirlerini toplayıp alacaklılara dağıtmaktı. Duyun-u Umumiye, vergileri toplamak için kendi örgütünü kurdu. 1912'de bu örgütte 8.931 memur çalışıyordu. Bunların 5.653'ü sürekli, 3.253'ü geçiciydi. Aynı tarihlerde Osmanlı Maliye Nezareti'nin memur sayısı 5.472'ydi. Duyun-u Umumiye personelinin tayin ve azil işleri Osmanlı'ya değil, Duyun-u Umumiye Meclisi'ne aitti. İşin ilginç yanı, Osmanlı'nın tayin ve azledemediği bu personel, devletten emekli maaşı alma hakkına sahipti. Duyun-u Umumiye'nin kendi kolluk kuvveti bile vardı; tütün üretimini ve ticaretini yönetmek için kendi jandarma örgütüne sahipti. (Avcıoğlu, s. 127,128; Parvus Efendi, s. 75).

II. Abdülhamit, İstanbul, İzmir, Selanik, Beyrut gibi önemli limanların işletmesini yabancı şirketlere sattı. II. Abdülhamit, Selanik Limanı imtiyazını 1896'da Edmond Bartissol'a verdi.

II. Abdülhamit mi? Olup bitenleri kabul etmekten başka bir şey yapamadı.

Parvus Efendi şöyle diyor: "Muharrem Kararnamesi ile ülkede hükümetten ayrı, fakat devletin gelir kaynaklarının büyük bir bölümünü ele geçiren yeni bir kurum çıkmıştır ortaya; borçlularca yönetilen Duyun-u Umumiye. Siyasal bir kurum değildir, devletin vekili ya da temsilcisi de değildir, düpedüz özel bir şirkettir... Dolayısıyla ülkede (Avrupa'nın baskısı ve etkisi altında) iki maliye yönetimi ortaya çıkmıştır." (Parvus Efendi, s. 38).

İşte, II. Abdülhamit, bu bağımlı düzenin padişahıydı. Bu nedenle de Batı'nın bir dediğini iki etmedi. Batılı ülkelere kârlı imtiyazlar (ayrıcalıklar) verdi.

■ Her şey yabancılara bırakıldı

19. yüzyılda Osmanlı ekonomisi, Avrupalı sanayileşmiş ülkelerin hammadde ve pazar gereksinimlerini karşılamaya yönelik bir hale geldi. Kapitülasyonlar, yabancılara kazandırdığı avantajlarla yerli üreticileri baltaladı. Bu

nedenle yerli milli burjuvazi oluşamadı. 19. yüzyılda Osmanlı ekonomisi, borç-faiz batağına saplanıp kaldı.

II Abdülhamit, bu bağımlı ekonomik düzeni daha da bağımlı hale getirmekten başka bir şey yapamadı. II. Abdülhamit, demiryolları, madenler, bankalar, belediye hizmetleri (su, havagazı, elektrik, telefon, tramvay, tünel vb.) sanayi kurumları, limanlar, tütün, hatta en temel vergiler (Duyun-u Umumiye'ye devredildi) dâhil her şeyi, imtiyazlı yabancı şirketlere teslim etti.

II. Abdülhamit döneminde yabancı şirketlerin Osmanlı'da en fazla yatırım yaptıkları alan demiryollarıydı. Çünkü çok kârlıydı. Osmanlı, kilometre garantisi denilen sistemle demiryolu yapan yabancı şirketlerin gelirlerini garanti ediyordu. Garanti kapsamındaki vergiler, Duyun-u Umumiye tarafından toplanıp demiryolu yapan şirkete veriliyordu. Demiryolu yapan şirketlerle 99 yıllık imtiyaz sözleşmeleri imzalandı. Hattın geçeceği arazi demiryolu yapan yabancı şirkete bedelsiz devredildi. Şirket, hat boyundaki devlet ormanlarını, taş ocaklarını bedelsiz işletebilecekti. Ayrıca şirket, hattın sağında ve solunda kalan 20 ile 45 kilometrelik alanda petrol dâhil bütün madenleri çıkarıp işletme ve ruhsatsız olarak eski eser kazıları yapabilme hakkına sahipti. (Sinan Meydan, Akl-ı Kemal, C.3, s. 332). Doğan Avcıoğlu'nun ifadesiyle söylersek "Demiryollarının tarihi, Türkiye'nin emperyalist devletler tarafından parçalanıp yok edilme çabalarının tarihidir." (Avcıoğlu, s. 141)

Osmanlı'da Ergani Bakır madeni ile Bulgar (Bolkandağ) ve Gümüşhacıköy madenleri dışındaki tüm madenlerin işletmesi Fransız, İngiliz, Alman, İtalyan, Rus sermayeli yabancı şirketlere verildi. II. Abdülhamit, simli kurşun madenlerini 1892'de Fransız sermayeli Balya-Karaaydın Şirketi'ne, maden kömürünü 1896'da Fransız sermayeli Ereğli Maden Şirketi'ne, kurşun ve çinko madenlerini, 1900'de Fransız sermayeli Karasu Maden Şirketi'ne, borasit (bor) madenini 1887'de İngiliz sermayeli Boraks Şirketi'ne, krom madenini, 1885'te İngiliz sermayeli Peterson ve Ortakları Şirketi'ne verdi. Osmanlı, II. Abdülhamit sonrasında, 1910, 1911 ve 1913'te de maden kömürü

ve krom madenleri imtiyazlarını Alman, İtalyan ve Rus şirketlerine bıraktı. (Vedat Eldem, Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik, s. 95, 96).

Her şeyin yabancılara teslim edildiği bu ortamda sanayileşmiş Avrupa ülkeleri, II. Abdülhamit'ten yağlı birer imtiyaz koparabilmek için birbirleriyle yarıştı. Bu imtiyaz savaşı, rüşvet çarkının dönmesine neden oldu. Yabancı şirketler konumlarını güçlendirmek için II. Abdülhamit'in adamlarını şirketlerin yönetim kurullarına aldı. Örneğin, Osmanlı Bankası Direktörü Pangris, II. Abdülhamit'in mali müşaviriydi. Duyun-u Umumiye Meclisi'nde bulunan Sir Vincent Caillard, yıllarca II. Abdülhamit'in İngiltere başbakanı ile ilişkilerini yürütmüştü. II. Abdülhamit'in yakını Hasan Fehmi Paşa bir Osmanlı- Fransız şirketinin başkanıydı. II. Abdülhamit'in kâtibi Nuri Bey, yabancılara verilen tütün tekeli yürüten rejimin idare meclisi üyelerinden biriydi. II. Abdülhamit'in başka bir kâtibi Süreyya Paşa da kurşun madeni işleten yabancı bir şirketin başkan yardımcısıydı. Bu bilgileri aktaran Doğan Avcıoğlu şöyle diyor: "Saray erkânı demiryolu, tramvay, elektrik ve gaz tesisleri imtiyazlarını yabancı şirketlere peşkeş çekerek büyük kârlar sağlamışlardır." (Avcıoğlu, s. 209, 210).

Sonuç itibarıyla 1913 yılına kadar Osmanlı'da kurulan milli şirketlerin toplam sermayesi 110 milyon kuruş iken, yabancı şirketlerin toplam sermayesi 1 milyar kuruşu buluyordu. (Eldem, s. 114). 1915 sanayi sayımına göre Osmanlı'da 10 işçiden fazla çalıştıran toplam 282 sanayi kuruluşundan yüzde 85'i yabancılardan, sadece yüzde 15'i Türklerindi.

■ Yahudilere toprak satışı

Osmanlı, 1869'den itibaren yabancılara toprak satın alma izni verdi. Böylece yabancılar İzmir, İstanbul, Kudüs gibi büyük kentlerde büyük mülkler edinmeye başladılar.

II. Abdülhamit de yabancılara toprak sattı. Önce 1878'de - yıllık 22 bin 936 kese altın karşılığında- Kıbrıs'ı İngiltere'ye bıraktı. Sonra da -aksi iddialara rağmen-

Yahudilere çok ciddi miktarda toprak sattı.

Cumhuriyet döneminde yabancılardan satın alınıp millileştirilen kurumlardan bazıları.

II. Abdülhamit döneminde Edmond James de Rothschild, Rusya'dan gelen Yahudiler için Osmanlı'dan toprak satın almaya başladı. Rothschild Ailesi, çeşitli yollarla 1882-1918 arasında Filistin'de yaklaşık 500 bin dönüm arazi satın aldı. (Mustafa Balçıoğlu, Sezai Balcı, Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu, 2. bs, s. 211,215,216, 218,389,421). II. Abdülhamit kâğıt üzerinde yasaklamasına rağmen, 1882-1900 arasında yaklaşık 20 bin Rus Yahudisi Filistin'e yerleşti. Rothschild Ailesi, II. Abdülhamit döneminde Filistin'de çok sayıda Yahudi kolonisi kurdu. Öyle ki Edmond Rothschild, Filistin'de kurduğu 40 yerleşim yeri için "Yishuv'un Babası" unvanını almaya hak kazandı. II. Abdülhamit döneminde, 1876-1908 arasında Filistin'deki Musevi, nüfusu tam üç kat arttı. (Balçıoğlu, Balcı, s. 237-252, 414, 508).

II. Abdülhamit, Rothschild Ailesinden 1891'de 6. 316.920 sterlin ve 1894'te de 8.212.340 sterlin borç aldı. Yüzde 4 faizli bu borçlar 60-61 yılda geri ödemeliydi. Osmanlı'ya borç veren Rothschild Ailesi, bir taraftan -yasak olmasına karşın-Filistin'den toprak satın alırken, diğer taraftan II. Abdülhamit tarafından nişanlarla, hediyelerle ödüllendirildi. (Balçıoğlu, Balcı, s. 507).

■ Atatürk Modeli

Borç, faiz batağına saplanan Osmanlı, buradan çıkmak için tüm milli varlıklarını yabancılara teslim etti, topraklarını yabancılara sattı. Osmanlı'da II. Abdülhamit'in yabancılara teslim ettiği demiryolları, madenler, bankalar, belediye hizmetleri (su, havagazı, elektrik, telefon, tramvay, tünel vb.) sanayi kurumları, limanlar, tütün... vb. milli varlıkları Atatürk yabancılardan geri aldı.

II. Abdülhamit döneminde yabancılara teslim edilen ülke kaynakları Atatürk döneminde satın alınıp millileştirildi. (Cumhuriyet, 14 Ağustos 1935)

1931-1939 arasında Mudanya-Bursa Demiryolu Türk A.Ş., İstanbul Türk Anonim Su Şirketi, İzmir Rıhtım Şirketi, İstanbul Rıhtım, Dok ve Antrepo Türk A.Ş., İzmir-Afyon-Bandırma-Manisa hattı, Aydın Demiryolu Şirketi, İstanbul Telefon Türk Anonim Şirketi, Ereğli Şirketi, İzmir Telefon Türk A.Ş., İstanbul Elektrik Türk A.Ş., Üsküdar ve Kadıköy Elektrik Türk A.Ş., İstanbul Tramvay Şirketi, İstanbul Türk Anonim Tünel Şirketi, Ankara Elektrik, Ankara Havagazı ve Adana Elektrik Türk AŞ... vb. yabancılardan satın alınıp millileştirildi.

Diyeceğim o ki, Türkiye, ülke kaynaklarını yabancılara teslim eden II. Abdülhamit modeliyle değil, ülke kaynaklarını yabancılardan satın alıp millileştiren Atatürk modeliyle kurtulur. Gerçek budur, gerisi Payitaht Abdülhamit!

Sinan MEYDAN.

«SÖZCÜ» gazetesi, 30.11.2020 Taryhy makalalar